

„LEGIONY TO ŻOŁNIERSKA NUTA”

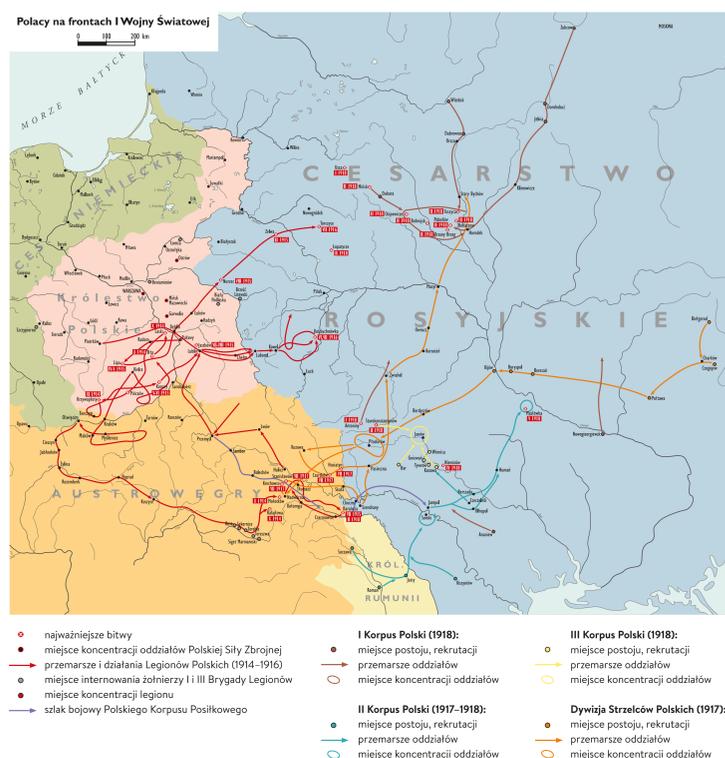
28 lipca 1914 r. wybuchła Wielka Wojna – przyćmiewając skalą wszystkie dotychczasowe konflikty zbrojne w Europie. Zaborcy stanęli w niej przeciwko sobie (Cesarstwo Niemieckie oraz Austro-Węgry przeciwko Rosji), a front wschodni przebiegał przez ziemie polskie. Stworzyło to dziejową szansę dla Polaków na odzyskanie własnego państwa.

Już 6 sierpnia 1914 r., z inicjatywy Józefa Piłsudskiego, w kierunku ziem zaboru rosyjskiego wyruszyła pierwsza kompania kadrowa, której celem było wzniesienie antyrosyjskiego powstania. Pomimo niepowodzenia planu kompania stała się zalążkiem Legionów Polskich. Żołnierze Legionów w walkach z armią rosyjską wykazali się bitnością i męstwem, walcząc m.in. pod Łowczówkiem, Kostiuchwówką czy szarżując pod Rokitną.

Józef Piłsudski, dowódca I Brygady Legionów, postrzegał Austro-Węgry i Niemcy wyłącznie jako chwilowych sojuszników, potrzebnych w walce przeciwko Rosji. Kiedy ci sojusznicy zanegowali sens istnienia niepodległego państwa polskiego, doszło do tzw. kryzysu przysięgowego. Część legionistów odmówiła złożenia przysięgi na wierność broni z Niemcami i Austro-Węgrami, co w konsekwencji doprowadziło do uwięzienia Piłsudskiego w Magdeburgu.

Polskie formacje wojskowe powstawały także w Rosji. Dowództwo nad I Korpusem Polskim objął gen. Józef Dowbor-Muśnicki. W lutym 1918 r. II Korpus Polski został zasilony przez oddziały polskie pod dowództwem Józefa Hallera, który wraz z żołnierzami II Brygady Legionów wypowiedział posłuszeństwo dowództwu austriackiemu i przebił się do polskich jednostek w Rosji. W maju 1918 r. obie jednostki zostały rozbite i rozbrojone.

J. Hulewicz, Szarża, 1932-1939, Muzeum Narodowe w Warszawie

Józef Haller uniknął niewoli, dotarł do Francji, gdzie w październiku 1918 r. stanął na czele Armii Polskiej we Francji, zwanej też Błękitną Armią. Była to polska ochotnicza formacja wojskowa powołana w 1917 r. dekretem prezydenta Francji. Zwierzchnictwo nad nią objął Komitet Narodowy Polski z siedzibą w Paryżu, kierowany przez Romana Dmowskiego. W ostatnich miesiącach wojny armia ta walczyła po stronie ententy, a po odzyskaniu przez Polskę niepodległości stanowiła najlepiej wyposażoną formację Wojska Polskiego.

1908
założenie
przez
Kazimierza
Sosnkowskiego
i Józefa
Piłsudskiego
Związku
Walki Czynnej

1910
powstanie
polskiej
organizacji
paramilitarnej
„Strzelec”

1914
wybuch
I wojny
światowej

1915
udział
II Brygady
Legionów
w walkach
na froncie
wschodnim,
bitwa pod Rokitną

MALOWANE LEGIONY

W polskiej literaturze brakuje korpusu tekstów opisujących dramatyczne losy cywilów i żołnierzy w latach 1914–1918.

Wyjątek stanowi twórczość powieściowa Andrzeja Struga, w tym zwłaszcza *Mogiła nieznanego żołnierza* (1922). Czas wojny to dla Polaków czas wyrzeczeń, próby, niepewności, ale i wielkiej nadziei.

Życie kulturalne biegło swoim torem, w teatrach wystawiane były nowe premiery (można było np. zobaczyć intrygującą Stanisławę Wysocką jako Hamleta, po Szekspira sięgnął też Tadeusz Pawlikowski; to właśnie w czasie wojny polska publiczność zobaczyła pierwszą kompletną wersję III części *Dziadów* Mickiewicza).

Tworzenie się polskiego wojska dało impuls do przemian kulturowych. Powstały liczne pieśni, wiersze okolicznościowe. 1 grudnia 1916 w warszawskim Teatrze Rozmaitości (późniejszym Narodowym) legionieści obejrzeni – co wymowne – *Noc listopadową* Stanisława Wyspiańskiego. Żywioł legionowy wykazywał też liczne związki ze sztukami plastycznymi. Ocenia się, że w Legionach służyło blisko dwustu artystów, w tym co najmniej trzydziestu z krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. Wielu z nich to postaci pierwszoplanowe dla rodzącej się Niepodległej. W Legionach służyli z pobudek patriotycznych, wielu z nich miało swoją misję: dokumentować legionowy czyn i życie żołnierzy:

W samych Legionach byli artyści, którzy dokumentowali ich losy. Czyn legionowy wzbudzał zainteresowanie polskich elit, także artystycznych i one uwieczniały ich działania, a tuż po zakończeniu epopei wojennej wiadomo było, jak ważne były Legiony i poświęcone im zbiory, które bardzo szybko trafiły do muzeów. Już w 1920 r. Józef Piłsudski podjął taką decyzję.

Andrzej Szczerski, *Sztuka Legionów Polskich*, komentarz do wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie

S. Kaczor-Batowski, *Wejście strzelców Józefa Piłsudskiego do Kielc 12 sierpnia 1914, 1935*, Muzeum Narodowe w Kielcach

Warto tu wymienić choćby: Leona Wyczółkowskiego, Juliana Fałata, Ludwika Gottlieba, Kazimierza Sichulskiego, Stanisława Janowskiego,

Kordiana Józefa Zamorskiego, Wojciecha Kossaka. Zofia Stryjeńska wykonała ilustracje do legionowych pieśni, wydane później w wersji pocztówkowej.

Znakomitym malarzem okazał się Edward Śmigły-Rydz, uczeń Leona Wyczółkowskiego, bliski współpracownik Piłsudskiego, późniejszy marszałek Polski. Nie było to zjawisko odosobnione, bo wielu późniejszych polskich generałów kończyło Akademię Sztuk Pięknych. Dodać należy, iż rektor krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych Jacek Malczewski jeszcze podczas działań zbrojnych zorganizował wystawę kilkuset obrazów i rzeźb zatytułowaną „Legiony Polskie”.

4. J. Malczewski, *Nike Legionów*, 1916, Muzeum Narodowe w Krakowie

VI 1917
utworzenie
Błękitnej
Armii

VII 1917
kryzys
przysięgowy

VIII 1917
założenie
Komitetu
Narodowego
Polskiego
z siedzibą
w Paryżu

I 1918
ogłoszenie 14 punktów
prezydenta Wilsona

JACEK MALCZEWSKI

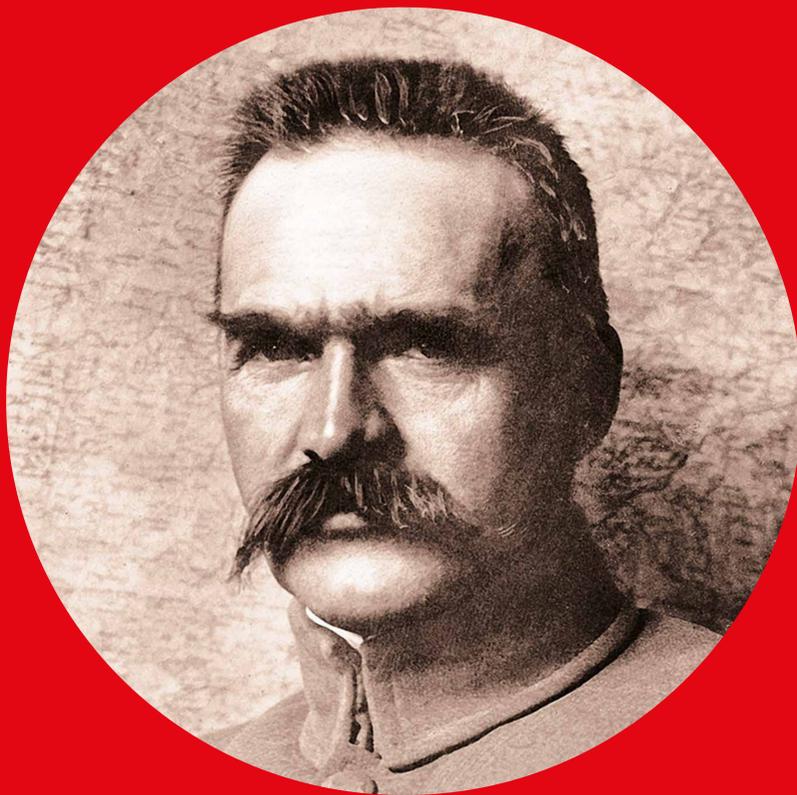
(1854–1929)

Malarz, rysownik, ojciec polskiego symbolizmu, twórca błyskotliwych, głębokich metafor przeznaczenia kultury, narodu, jednostek (np. motyw zatrutej studni, błędnego koła). Stanisław Witkiewicz tak opisywał artystę: „W twórczości Malczewskiego występują dwa wybitne pierwiastki życia ludzkiej duszy: głęboka poezja myśli i uczuć i potrzeba uplastycznienia jej za pomocą obrazowości. Jest on ilustratorem swoich niepisanych poematów”.

Warsztat malarski kształcił w Krakowie i Paryżu. Mimo licznych zagranicznych podróży artystycznych, inspirację czerpał Malczewski z kultury polskiej, również folkloru. Na jego płótnach często pojawiają się motywy mitologiczne i biblijne. Autor wielu ujęć Polonii.

W latach 1912–1914 rektor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Jeden z założycieli Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”. Aktualnie jeden z najbardziej rozpoznawanych na świecie artystów polskiego modernizmu.

Fot. Muzeum Narodowe w Warszawie

JÓZEF PIŁSUDSKI

(1867–1935)

Przywódca narodowy, polityk, mąż stanu, Marszałek Polski. Działacz Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS), w rewolucji 1905 r. przywódca jej Organizacji Bojowej. Powołany przez niego tajny Związek Walki Czynnej wraz z organizacjami strzeleckimi stały się podstawą dla utworzonych w 1914 r. brygad Legionów Polskich. W 1914 r. Piłsudski powołał konspiracyjną Polską Organizację Wojskową (POW), która przygotowywała kadry dla przyszłej polskiej armii, prowadziła szkolenia wojskowe oraz działania wywiadowcze i dywersyjne.

W 1917 r. wraz z legionistami odmówił złożenia przysięgi na „wierne braterstwo broni z wojskami Niemiec i Austro-Węgier” (tzw. kryzys przysięgowy), co było powodem aresztowania go przez Niemców i osadzenia w twierdzy magdeburskiej.

10 listopada 1918 r. wrócił do Warszawy, a 11–14 listopada objął wojskową i polityczną władzę zwierzchnią w kraju.

16 listopada wysłał do światowych przywódców telegram notyfikujący powstanie państwa polskiego. 20 lutego 1919 r. Sejm odrodzonego państwa polskiego powierzył mu do dalszego sprawowania funkcję Naczelnika Państwa.

Dowodził polskimi siłami zbrojnymi w walkach o Małopolskę Wschodnią z Ukraińcami i wojnie polsko-bolszewickiej.

W 1920 r. stał na czele Rady Obrony Państwa. Był jednym z głównych autorów zwycięstwa w bitwie warszawskiej (VIII 1920) i bitwie niemeńskiej (IX 1920).

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

ROMAN DMOWSKI

(1864–1939)

Przywódca narodowy, mąż stanu, dyplomata, pisarz polityczny. Współtwórca Narodowej Demokracji (endecja), przeciwnik ruchu rewolucyjnego, twórca sformułowanej w przededniu I wojny światowej tezy, że większym zagrożeniem dla Polski są Niemcy niż Rosja.

Powołał Komitet Narodowy Polski, uznany przez Francję, Wielką Brytanię, Stany Zjednoczone i Włochy za oficjalną reprezentację dyplomatyczną Polaków. Skutecznie zabiegał o podporządkowanie Komitetowi Armii Polskiej we Francji (powstała w 1917 r.).

Był polskim delegatem na konferencję pokojową w Paryżu, w czasie której aktywnie zabiegał o kształt polskiej granicy zachodniej; był też sygnatariuszem traktatu wersalskiego, kończącego obrady konferencji.

W czasie wojny polsko-bolszewickiej wchodził w skład Rady Obrony Państwa. W 1919 r. został posłem na Sejm Ustawodawczy, a z czasem liderem zorientowanej narodowo opozycji.

Fot. Biblioteka Kongresu

JÓZEF HALLER

(1873–1960)

Generał Wojska Polskiego, dowódca Armii Polskiej we Francji. Przed I wojną światową aktywnie angażował się społecznie, działał w harcerstwie oraz Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Przeszkolenie wojskowe przeszedł w armii austriackiej.

Po utworzeniu Legionów Polskich organizował tzw. Legion Wschodni, a od 1916 r. dowodził II Brygadą. Wypowiedział posłuszeństwo dowództwu austriackiemu i wraz z żołnierzami przebił się pod Rarańczą do polskich jednostek w Rosji. W maju 1918 r. polskie formacje zostały rozbite i rozbrojone. Haller uniknął niewoli i przez Rosję przedostał się do Francji.

W lipcu 1918 r. został członkiem Komitetu Narodowego Polskiego. 4 października 1918 r. powierzono mu dowództwo nad Armią Polską we Francji, wraz z którą w kwietniu 1919 r. wrócił do kraju. Brał udział w wojnie polsko-ukraińskiej na terenie Małopolski Wschodniej. Jako dowódca Frontu Północnego powierzono mu także przejęcie przyznanego Polsce traktatem wersalskim Pomorza – w ten sposób dokonał w Pucku tzw. zaślubin Polski z morzem. Odegrał istotną rolę w czasie wojny polsko-bolszewickiej, stojąc na czele Armii Ochotniczej.

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ